

De Afscheiding van 1835

Over de Afscheiding in Zwartsluis is helaas zeer weinig bekend.

Uit het vorige hoofdstuk is gebleken dat er in elk geval mensen waren die in conventikels bijeenkwamen omdat ze het niet meer konden vinden in de Hervormde Kerk.

Op de provinciale kerkvergadering van Overijssel van de Afscheidenen in 1836 en 1837 was Zwartsluis vertegenwoordigd, hoewel er geen sprake was van een geïnstitueerde kerk. Daarna horen we niets meer van hen. Er is geen enkel geschrift, zo het er al geweest mag zijn, bewaard gebleven. We weten slechts dat het groepje op drie verschillende plaatsen samenkomsten hield, eerst in het Groot Lageland, later in het Buitenkwartier ter hoogte van de Moete en tenslotte in de buurt van de Pereboomsteeg, thans Adelaarstraat.

We zullen deze samenkomsten wel moeten indelen bij de categorie 'conventikels'. Bekend is dat er in 1851 slechts 8 personen bij dit groepje aangesloten waren. In 1864 kwam het eindelijk tot instituering.

Het verslag hiervan luidt als volgt:

“Op den 22 Nov. 1864 zijn de leden te Zwartsluis die op raad der commissie uit de klasse te Genemuiden waren aangenomen, bijeengekomen met de leeraars Coelingh en Westrik¹ teneinde in voornoemde plaats eene gemeente zoude gesticht worden; de toestemming der Klasse was daartoe verkregen. Vooraf zijn onder aanroeping van 's Heeren naam Ouderlingen en Diakenen verkozen.

Bij de verkiezing is bepaald dat die de meeste stemmen erlangde tot het ouderlingschap twee jaar in dienst zoude zijn, terwijl de laatste voor een jaar zou dienen: De benoemde personen zijn H. Kragt en W. Ester.

Ten aanzien van de diakenen wordt geoordeeld dat vooreerst het best zou wezen vanwege het kleine getal leden een te verkiezen. Daartoe overgegaan vielen evenveel stemmen op J. van den Bongaard en R. Wagter. Na den Heere gezocht te hebben is door het lot aangewezen R. Wagter. Deze broeder echter maakte bezwaar dat vanwege altijd niet zijn ambt te kunnen betrachten omdat zijn huisgenoten ook ter kerk moesten komen. Br. van den Bongaard ook als Diaken met hem het ambt zou waarnemen, daarin nam de vergadering volkomen genoegen en benoemde hem als zodanig. Daarna is door Ds. Coeling een woord ter opwekking gesproken en door Ds. Westrik de benoemden in hun ambt bevestigd ???leden. [niet ingevuld]

w.g. W. Ester
H. Kragt
P. v.d. Bongaard
R. Wagter”

T. Estrik v.d.m.

Er moet vóór 1864 wel af en toe een predikant zijn opgetreden in deze groep. Tot die conclusie komen we uit de aantekeningen in het lidmatenboek van de kruisgemeente. Van enkele leden wordt hier vermeld dat ze gedoopt waren “bij de Afscheidenen”. Nu zouden dat leden geweest kunnen zijn die van buiten waren gekomen maar het zijn echte 'Sluziger' namen.

Het notulenboek van de Afscheidenen, een voddig geval zonder kافت [het is inmiddels door de archivaris overgetypt] bevat weinig informatie. Geen wonder, want de gemeente was zo klein dat er noch catechisaties werden gegeven, noch collecten voor de armen werden gehouden.

De notulen zijn waarschijnlijk geschreven door H. Kragt, een boer. Hij tekent ze tenminste altijd het eerst. Soms tekende de hele kerkeraad. Over het benoemen van

een praeses wordt nergens iets vermeld, ook niet over een scriba. Waarschijnlijk fungeerde H. Kragt zowel als voorzitter als scriba. De notulen munten uit door beknoptheid, onvolledigheid en vaak onbegrijpelijke formulering van wat besloten werd. In de vijf jaren die de kerk heeft bestaan werden 35 kerkeradsvergaderingen gehouden, wat wel te verklaren zal zijn uit de kleinheid van de gemeente. Sommige verslagen beslaan slechts enkele regels, inclusief opening en sluiting. Een voorbeeld:

“Kerkeradsvergadering van 25 April 1867

Zijn tegenwoordig H. Kragt, J. v.d. Bongaard, H. Soer en E. van Dorsten.

De vergadering wordt geopend met Gebed door H. Kragt.

art. 1

De notulen der vorige vergadering worden gelezen, goedgekeurd en getekend.

art. 2

Word gesproken over het schoonmaken van het lokaal onzer gemeentelijke bijeenkomst het welk algemeen word geoordeeld.

art. 3

Worden eenige rekeningen vereffend en na over min beduidende zaken gesproken te hebben is de vergadering met dankzegging gesloten door H. Kragt.

Ter bevestiging getekend H. Kragt, H. Soer, E. van Dorsten en J. v.d. Bongaard.”

Wat er nu geoordeeld werd in artikel 2 zal wel zijn dat het lokaal schoongehouden moest worden.

Reeds vrij kort na de instituering van het kerkje, in mei 1865, deden zich moeilijkheden voor met de ouderling W. Ester.

Op 7 mei had hij, hoewel in de kerk zijnde, zijn plaats niet bezeten. Gevraagd zijnde wat de reden was van zijn thuisblijven, beweerde hij dat hij zich dat niet kon herinneren. Kort daarop kwam de aap uit de mouw. Hij had een conflict met de vrouw van J. v.d. Bongaard, zijn collega-ouderling. Waarover het precies ging komt niet uit de verf. Hoewel de classisvergadering aanstaande was, wilde men de zaak daar toch nog niet brengen, “hopende nog op een gunstige wending”. Ester kwam niet meer op de kerkeradsvergaderingen. Dit duurde tot maart 1866. Toen gelukte het Ds. Dijkstra, leraar der Christelijk Afscheiden Gereformeerde Gemeente te Steenwijk de zaak tot een oplossing te brengen.

Het verslag hiervan is aldus genotuleerd:

“art. 2

De Leeraar geeft verslag waarom hij op dit oogenblik de vergadering had bijeen geroepen en wel om de spanning die bestond tusschen de kerkeradsleden zoo de afgetredene als de nog fugerende leden Zijn Eerw doet op dit oogenblik als een andere Mozes en dwingt en bid de Broeders tot vrede en wel op grond van Gods woord en de handelingen der hogere en lagere kerkvergaderingen der Gereformeerde Kerk van vroeger en later tijden (namelijk om te vergeten en te vergeven het geen al achter is en ons te strekken tot hetgeen vooren is na veel ernstige middelen aangewend te hebben ziet zijn Eerw eindelijk zijn pogingen met dat gevolg bekroond belijdenis en vergevingsgezindheid te mogen hooren daar waar het behoort tot zijn Eerw aller genoegen.”

De interpunctie moet de lezer zelf maar aanbrengen. Zoveel is duidelijk: Ester werd weer in de kring opgenomen. Hij trad in 1867 bij toerbeurt als ouderling af en zijn naam komt als kerkeradslid pas weer voor in 1870, maar dan bij de groep die niet met de vereniging van 1869 meeinging.

In de notulen van 8 januari 1865, lezen we:

“art. 3

Word gesproken over de Chategecatien en geoordeeld om dat er waarschijnlijk weinig zouden zijn die er gebruik van zouden maken, om nog eens te wachten of er enige opening in deze weg mog opdoen.”

en wat de diaconie betreft (19 maart 1868):

“Daar de erkenning van zijn Majesteit den Koning met goed gevolg is terug gekomen word geoordeeld om niet te Collecteren voor Armen (om dat er thans die niet zijn) te bedelen maar alleen met twee zakjes voor de Kerk.”

De eerste opmerking laat zich verklaren. In maart 1867 had men besloten Koninklijke Goedkeuring aan te vragen. Het verband met de rest is niet duidelijk. Of moeten we het als twee op zichzelf staande feiten zien?

Heilig Avondmaal werd niet gevierd, hoewel de kerkvisitatoren erop aandrongen. Het werd steeds op de lange baan geschoven. In febr. 1865 lezen we “art. 6:

Word gevraagd of het Avond maal des Heeren hier nog niet haast zou moeten gevierd worden het welk nog niet algemeen werd goedgevonden.”

en in oktober 1865:

“Word gesproken over het houden van het Heilig Avondmaal, en (hoewel het na de instelling Christi en na de gewoonte der Christelijke Kerk lang over den tijd is) evenwel na omstandigheden te handelen nog een weinig uit te stellen of de zaak nog een gunstige wending mochte nemen.”

en in art. 6, t.a.v. catechetisch onderwijs:

“Word gehandelt over het houden der Chatesatien en geoordeeld de zaak te moeten doen hoewel de uitvoering van hetzelfde niet is bepaald.”

In november 1866 werd besloten het Heilig Avondmaal te houden zodra er een leraar kwam. Verder wordt er over catechisatie met geen woord gerept, zodat we wel moeten aannemen dat men met de 'uitvoering' in gebreke is gebleven.

Na de instituering huurde men de schuur van J. Smit in het Buitenkwartier. De vrouw van Derk de Graaf hield ze schoon voor 17¹/₂ cent per week.

Kerkelijke inkomsten werden verkregen uit plaatsverhuur, die elk kwartaal plaatsvond.

Het moet een gezellig clubje geweest zijn, die kerkeraad. Vrijwel alle notulen eindigen met de zinsnede: “Na nog over enige min beduidende zaken te hebben gesproken is de vergadering met dankzegging gesloten”.

Overigens was het niet altijd koek en ei in de gemeente. De notulen behandelen de kwesties discreet, zodat we niet weten wat de aanklachten tegen bepaalde leden inhielden.

Pogingen om een leraar te beroepen in samenwerking met Hasselt en Genemuiden mislukten.

In 1867 verzocht men de classis om handopening, die snel verleend werd.

De verslagen van het beroepingswerk zijn rommelig gesteld. Over bedankjes lezen we soms niets. Uit het feit dat er opnieuw een beroep uitgebracht wordt moeten we concluderen dat er een bedankje was binnengekomen. Er worden wel tien namen van predikanten genoemd. Nu zal het ook wel niet aantrekkelijk geweest zijn in een gemeente van plm. 30 leden standplaats te kiezen. Tenslotte nam Ds. W.S. Veltman het beroep aan. Het was zijn eerste gemeente. Hij deed intrede op 11 oktober 1868 op de leeftijd van 23 jaar.

Hij zou de gemeente niet lang dienen, want in november 1869 vertrok hij naar Onstwedder Mussel en Musselkanaal na nog net de samensmelting van 1869 te hebben meegemaakt.

Bij de vereniging telde de Afscheiden gemeente 30 leden, die van de Kruisgemeente 564. Samen te weinig om er twee predikanten op na te houden, zoals de verenigde kerken zelf constateerden.

Veel aanhang heeft de Afscheiding dus in Zwartsluis nooit gekregen. In het 5-jarig bestaan als geïnstitueerde kerk hebben slechts twee personen zich aangesloten, waarvan één na dibberatie [lees deliberatie].

Niet alle leden gingen met de vereniging accoord. Ze noemden zich Chr. Geref.

Gemeente, hetgeen we weten uit de gemeenteraadsnotulen van 18 mei 1870, want daarin wordt vermeld dat W. Ester en J. Heysman zich tot de Raad wenden om haar kerkgebouw provisioneel te verplaatsen van wijk 2 no 206b naar wijk 2 no 212b.

De doopsgezinde gemeente die in 1842 het thans nog bestaande kerkgebouwtje in het Buitenkwartier had gesticht na 150 jaar lang in het Klein Lageland te hebben gekerkt, diende een protest in. De gemeente vroeg om advies aan Gedeputeerde Staten, de officier van Justitie en de Procureur-Generaal. De verantwoordelijkheid werd bij de Raad gelegd die met 9 van de 10 stemmen het protest afwees en de verhuizing inwilligde. In dit verband worden ook de namen genoemd van C. v.d. Plas, W. Terwee en P.C. Sijp. Deze laatste drie leden waren door de Afscheiden gemeente geroyeerd. Hoe het verder gegaan is met dit schuurtjeskerkje is ons onbekend.

Als ouderling zijn werkzaam geweest:

H. Kragt, W. Ester en J. v.d. Bongaard,

als diaken:

R. Wagter, J. v.d. Bongaard, J.H. Soer en E. van Dorsten.

Noten

1. W. Coelingh was predikant te Genemuiden van 1860-1865
T. Westrik stond te Staphorst van 1854-1866